

3. Теория государства и права: Учебник /Под ред. М.М. Рассолова, В.О. Лучина, Б.С. Эбзева. –М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001. –640 с.

4. Государственная служба: теория и организация: Курс лекций /Под общ. ред. Е.В. Охотского, В.Г. Игнатова. –Ростов-на-Дону: Феникс, 1998. –640 с.

5. Битяк Ю.П. Державна служба та розвиток її демократичних основ. –Харків: Укр. юрид. академія, 1990. –74 с.

6. Манохин В.М. Советская государственная служба. –М.: Юрид. лит., 1966. –196 с.

7. Кримінально-виконавчий кодекс України // ВВР України. –2004. –№ 3-4. –Ст.21.

8. Фарбер И.Е. Свобода и права человека в советском государстве. –Саратов: Изд-во Саратовск. ун-та, 1974. –187 с.

9. Толстой Ю.К. К теории правоотношения. –Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1959. –87 с.

10. Указ Президента України “Положення про Державний департамент України з питань виконання покарань” від 31.07.1998 р., № 827/98 // Офіційний вісник України. –1998. –№ 16. –Ст.589.

11. Ответственность в управлении /И.Л. Бачило, П.Г. Щекочихин, С.В. Катрич и др.; Отв. ред.: А.Е. Лунев, Б.М. Лазарев. –М.: Наука, 1985. –304 с.

12. Наказ Державного Департаменту України з питань виконання покарань “Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань” від 25.12.2003 р., № 275.

13. Указ Президента України “Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні” від 22.07.1998 р., № 810/98 // Вісник державної служби України. –1998. –№ 3. –С.7-16.

Надійшла до редколегії 04.02.2005

БАРАШ Е.Е. ПОНЯТИЕ И ЭЛЕМЕНТЫ ПРАВОВОГО СТАТУСА УЧРЕЖДЕНИЙ ИСПОЛНЕНИЯ НАКАЗАНИЙ

Исследован правовой статус учреждений исполнения наказаний.

BARASH E.E. CONCEPT AND ELEMENTS LEGAL STATUS OF ESTABLISHMENTS EXECUTION OF PUNISHMENTS

The legal status of establishments of execution of punishments is investigated.

О.В. БЕЛЬКОВА

Національний університет внутрішніх справ

УДК 343.139

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СВІДКА В СУДОВИХ СТАДІЯХ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ¹

Розглянуті особливості правовідносин, що складаються в судових стадіях кримінального процесу України, зокрема, щодо змісту правового статусу свідка в стадії судового розгляду та участі свідка в стадії виконання вироку при вирішенні питань, пов'язаних із виконанням вироку.

Стадія судового розгляду є центральною стадією кримінального процесу, і на відміну від досудового розслідування представляє собою безпосередню діяльність по здійсненню правосуддя, яка відбувається у визначеній законом процесуальній формі, і має певні ознаки, що відрізняють її від досудового розслідування. Ю.М. Грошевський, виділяє такі ознаки правосуддя: “1) правосуддя є особливим видом державної діяльності, яка здійснюється особливим органом держави – судом; 2) правосуддя відправляється шляхом розгляду і вирішення кримінальної справи у певній встановленій законом процесуальній фо-

рмі і вирішення питання про застосування заходів покарання до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або виправдання невинних” [1, с.104]. О.М. Толочко зазначає, що правосуддя у кримінальних справах характеризується наступними ознаками: “1) представляє собою самостійну галузь державної влади; 2) здійснюється спеціальним органом держави – судом; 3) шляхом розгляду та вирішення кримінальних справ в судових засіданнях, в особливій, встановленій законом процесуальній формі; 4) тягне за собою застосування передбачених законом заходів покарання до осіб, які визнані винними у вчиненні злочину, або виправдання невинних” [2, с.88]. У зв'язку з наявністю вказаних ознак вважаємо, що правовідносини, які складаються в стадії судового розгляду, є окремими пра-

¹ Первинна рекомендація з напрямку досліджень: канд. юрид. наук Кузьміна В.Ю. (НУВС).

вовідносинами, врегульованими нормами певного інституту кримінально-процесуального права – інститутом судового розгляду. Статтею 302 КПК України передбачено обов'язок головуючого роз'яснити свідку перед допитом його права та обов'язки під час допиту в судовому розгляді. Але специфічна процесуальна форма та спеціальні принципи, що діють в цій стадії, обумовлюють, як ми вважаємо, особливий зміст статусу свідка при здійсненні правосуддя, виключення або додання окремих прав. Ці обставини не враховані ні в чинному КПК України, ні в останньому проекті нового КПК. Тому зміст правового статусу свідка, передбачений статтями 69¹ та 70 КПК України, вимагає узгодження з сутністю, завданнями та принципами, на яких заснована діяльність суб'єктів даної стадії.

На жаль, останнім часом в теорії кримінального процесу питанню участі свідка в судових стадіях приділяється мало уваги. Наукові статті українських вчених здебільшого присвячені проблемам присяги свідків у суді, забезпеченню їх безпеки під час судового розгляду тощо [3, с.29]. Дослідження, що безпосередньо стосуються кола прав та обов'язків свідка в судовому розгляді та при вирішенні питань в стадії виконання вироку належать російським авторам Т. Кадишевій та С. Ширинському [4, с.42]. Водночас, конкретизація статусу свідка у відповідних специфічних правовідносинах необхідна у світлі прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України. Адже тільки шляхом суворої законодавчої регламентації діяльності суб'єктів кримінального процесу можливо дотримання гарантій захисту прав та законних інтересів пересічних громадян. Виходячи із зазначеного, метою даної статті є з'ясувати особливості змісту правового статусу свідка в судових стадіях. На відміну від існуючих в науковій літературі розробок, дана робота стосуватиметься таких прав свідка, як його права власноручно викладати свої показання в протоколі допиту, ознайомитися з протоколом допиту і клопотати про внесення до нього змін, доповнень і зауважень тощо. Адже саме цим моментам ні законодавець, ні науковці кримінального процесу України до сьогодні не приділяли належної уваги.

За загальним правилом діяльність суб'єктів судового розгляду заснована на принципі усності. Його суть передбачає "словесну" форму спілкування суду і учасників судового розгляду, усне обговорення всіх обставин кримінальної справи, заяву клопотань, давання обвинуваченим, потерпілим, свідками, експертами, оголошення документів, які є у справі [5, с.63; 6, с.164; 7, с.7]. Власноручне викладення в протоколі свідком своїх показань було би прямим порушенням вказаного принципу. Тим більше в пункті 7 частини 6 статті 76 останнього проекту КПК України прямо вказується, що свідок має право власноручно викладати свої показання в протоколі допиту під час досудового розслідування. Адже очевидним стає недоцільність включення цього права до статусу свідка в судовому розгляді. У той же час, в пункті 9 частини 6 статті 76 зазначеного проекту КПК України, стосовно меж реалізації права ознайомитися з протоколом допиту і клопотати про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, немає жодних поправок. Гадаємо, що дію цього права можна поширити на судові стадії. Якщо право власноручно ви-

кладати показання суперечить принципу усності, то право ознайомитися з протоколом судового засідання в частині своїх показань, та клопотати про внесення до нього доповнень і зауважень може стати додатковою гарантією при відправленні правосуддя.

Дещо іншим чином законодавець вирішив питання щодо права користуватися нотатками і документами при дачі показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших даних, які йому важко тримати в пам'яті. Відповідне положення закріплене в статті 305 КПК України і передбачає його реалізацію під час судового слідства. При цьому свідок повинен пред'явити такі документи суду і учасникам судового розгляду на їх вимогу, і за ухвалою суду вони можуть бути залучені до справи. Водночас, закріплення лише одного цього права свідка стосовно стадії судового розгляду, на нашу думку, не може повністю характеризувати його статус як суб'єкта правовідносин у судовому розгляді.

Дещо спірною в умовах судового розгляду видається можливість наділення свідка правом подавати скарги прокурору на дії дізнавача і слідчого. Адже у розглядуваній стадії зазначені суб'єкти вже не ведуть процес. Однак, враховуючи те, що оскаржити дії посадових осіб можна на будь-якому етапі провадження у справі, а також звернутися безпосередньо до суду, то гадаємо, що відповідне право свідка можна залишити в стадії судового розгляду в редакції. Доцільним, на нашу думку, буде передбачити положення, відповідно до якого свідок має право подавати скарги суду на дії дізнавача і слідчого.

Щодо обов'язків свідка, то зауважимо, що він у будь-якому випадку повинен з'явитися до суду для надання показань, оскільки допит такого свідка за місцем його перебування неможливий. Такі ускладнення пов'язані вже не тільки з принципом усності, але й гласності судового розгляду. Не можна собі уявити, щоби суд та всі учасники виїжджали на місце перебування свідка для його допиту. У той же час, оголошення письмових показань свідка, які були надані у попередній стадії, та за дорученням суду, в судовому розгляді суперечить вказаним принципам. Статтею 306 КПК України передбачені випадки, коли показання свідків можуть бути оголошені в судовому розгляді. Серед них відсутність свідка, неявка якого неможлива через ті або інші причини, або у виключних випадках у зв'язку з застосуванням до свідка заходів безпеки. В усіх інших випадках присутність свідка в судовому розгляді є обов'язковою.

Розглянувши особливості змісту та реалізації закріплених в статтях 69¹ та 70 КПК України прав та обов'язків свідка, вважаємо за доцільне приділити увагу можливому розширенню їх кола. Мова йде, в першу чергу, про можливість особи заявляти клопотання в судовому розгляді, яке може стосуватися прохання звільнення свідка від подальшої участі в процесі після його допиту. На таку можливість свого часу вказував Г.І. Загорський, зауваживши, що таке клопотання може бути задоволене після заслуховування думок головуючого, обвинувача, підсудного, захисника, а також потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, за умови відсутності заперечень з їх боку [8, с.41]. Гадаємо, що відповідне положення може бути закріплено в КПК України як одне з прав свідка.

Виходячи з викладеного, можна говорити про те, що зміст правового статусу свідка в стадії судового розгляду має певні особливості і тому повинен бути виділений в окрему норму закону. Звідси, вважаємо за необхідне в КПК України передбачити статтю 301² "Обов'язки та права свідка в судовому розгляді" наступного змісту: "В судовому розгляді свідок наділяється обов'язками, передбаченими ст.70 КПК України. Свідок має право: 1) давати показання рідною мовою або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача; 2) заявляти відвід перекладачу; 3) знати у зв'язку з чим і у якій справі він допитується; 4) користуватися нотатками і документами при дачі показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших даних, які йому важко тримати в пам'яті; 5) відмовитися давати показання щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів; 6) знайомитися з протоколом судового засідання в частині даних ним показань і клопотати про внесення до нього змін, доповнень і зауважень; 7) заявляти клопотання про звільнення від подальшої участі у процесі після допиту; 8) подавати скарги суду на дії дізнавача і слідчого; 9) одержувати відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для дачі показань; 10) заявляти клопотання про забезпечення безпеки шляхом застосування заходів, передбачених законом і в порядку, передбаченому статтями 52¹-52² цього Кодексу".

В дещо іншій площині лежить проблема прав та обов'язків свідка в стадії виконання вироку. Як зазначають І.Д. Перлов, Є.О. Матвієнко, В.М. Біліло, М.К. Свіридов та інші, сутність цієї стадії полягає в тому, що в ній реалізується вирок, який набрав законної сили шляхом звернення його до виконання, здійснюється контроль суду і нагляд прокурора за приведенням його у виконання і законністю, вирішуються у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку питання, які виникають в процесі виконання вироку [9, с.13; 10, с.11; 11, с.8]. Важливим є те, що значна кількість дослідників, зокрема, І.Д. Перлов, В.М. Біліло, Є.О. Матвієнко та інші вважають процедуру вирішення окремих питань у стадії виконання вироку здійсненням правосуддя [9, с.19; 10, с.11]. Т.М. Добровольська вважає, що вирішення питань звільнення від невідбутої частини покарання, заміни невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням та деяких інших представляють собою окремий вид провадження в межах кримінального процесу [12, с.18]. В.В. Ніколюк передбачає можливість відокремлення відповідного провадження з його сфери [13, с.45]. Доволі суттєвим є зауваження Д.І. Пишньова, що під час вирішення певних питань, доцільним є викликати і допитати як свідків осіб з метою встановлення обставин, які лежать в основі дострокового звільнення від відбування покарання [14, с.12]. Пізніше на такій необхідності наголошував М.І. Михеєнко, зауважуючи, що під час розгляду окремих питань в стадії виконання вироку слід "як самостійне джерело доказів закріпити показання засудженого, а також дозволити суду допитувати свідків, призначати експертизу" [15, с.40]. Пропозиції науковців ще не отримали достатньої теоретичної розробки, і тому не можуть бути покладені в основу дослідження правового статусу свідка в стадії виконання вироку. Водночас, враховуючи особливості предмету дослідження у даній стадії, вважаємо за доціль-

не дослідити окремі моменти на перспективу.

Згідно з положеннями чинного КПК, а також дослідженнями Є.О. Матвієнко [16, с.52-53], О.Р. Михайленко [17, с.105], Т.М. Добровольської [12, с.68] та інших, у стадії виконання вироку поряд із сумнівами та незрозуміlostями вироку, вирішуються питання застосування кримінального права. Саме ця група питань, на наш погляд, може бути вирішена з залученням такого суб'єкту, як свідок. При цьому, зауважимо, що "традиційне" розуміння поняття «свідок» у даному випадку є дещо некоректним. Це пояснюється тим, що, як вказують І.Д. Перлов, В.В. Ніколюк та інші, у судочинстві в цій стадії не може йтися про кримінальну справу, і воно не є продовженням провадження у кримінальній справі [9, с.19; 13, с.24]. Водночас, визначення свідка, запропоноване у статті 76 Проекту КПК України, на нашу думку, дозволяє трактувати розглядуване поняття доволі широко. Так, у провадженні під час вирішення відповідних питань, у судді можуть бути дані про певну особу, що їй відомі обставини, які відносяться до справи. При цьому автори Проекту не уточнюють, до якої саме справи повинні відноситися ці обставини. На наш погляд, у цьому випадку мова йде по суті про можливість згаданих обставин допомогти вирішити основне питання, тобто в кінцевому підсумку застосувати кримінально-правову норму. Такі питання, як це виходить із положень закону, вирішуються і в стадії виконання вироку, тому розглядуване визначення свідка охоплює і випадки залучення певних осіб для їх вирішення. Що стосується визначення поняття «свідок» в стадії виконання вироку, то вважаємо, що ним є особа, відносно якої є дані, що вона має відомості про особу засудженого, та обставини, які обумовлюють прийняття того чи іншого рішення.

У відповідності з запропонованим нами завданням свідка в стадії виконання вироку, слід виходити і при визначенні його правового статусу на даному етапі судочинства. Казати про обов'язковість закріплення в Законі певної правової норми було би дещо передчасно, адже КПК та, навіть, проект КПК України не передбачають повністю процедури вирішення питань у стадії виконання вироку. Водночас, з метою визначити основні відправні точки для подальшого дослідження пропонуємо наступні моменти. Обов'язок свідка з'явитися для дачі свідчень також повинен розповсюджуватися і на стадію виконання вироку, так само і обов'язок свідчити. Певні побоювання може викликати необхідність виконання обов'язку свідчити, адже допит одного засудженого, вирішуючи питання про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання іншого, може мати і негативні наслідки. Так само ми вважаємо і стосовно попередження відповідних свідків про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання. Адже дані, які характеризують особу засудженого можуть мати суб'єктивний характер. Що стосується прав, то думаємо, що вони можуть бути аналогічними правам свідка в судовому розгляді.

Висловлені нами пропозиції з цього питання можуть отримати подальшого розвитку та остаточного характеру лише за умови закріплення конкретної процедури вирішення судом питань, пов'язаних із виконанням вироку, і в межах окремого дослідження. На сучасному ж етапі запропоновані нами положення є певними векторами для подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грошевой Ю.М. Сущность судебных решений в советском уголовном процессе. – Харьков: Вища школа. Изд-во при Харьк. ун-те, 1979. –144 с.

2. Толочко А.Н. Судебный приговор и его мотивировка: Учебное пособие. –К.: УМК ВО, 1991. –88 с.

3. Трагнюк Р. Принципи і стандарти захисту учасників кримінального судочинства у міжнародних документах // Право України. –2002. –№8. –С.26-30.

4. Кадьшева Т., Ширинский С. Свидетелю в суде создать комфортные условия // Российская юстиция. –1999. –№ 5. –С.42.

5. Кримінальний процес України: Підручник /Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П. –К.: Либідь, 1992. –431 с.

6. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. –Т.1. –М.: Юрид. лит., 1968. –470 с.

7. Заика Ю.А. Теоретические и практические проблемы реализации принципов непосредственности и устности в советском уголовном судопроизводстве: Автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.09 /Киевск. ун-т им. Т.Г. Шевченко. –Киев, 1986. –19 с.

8. Загорский Г.И. Судебное разбирательство по уголовному делу. –М.: Юрид. лит., 1985. –112 с.

9. Перлов И.Д. Исполнение приговора. –М.: Юрид. лит., 1963. –277 с.

10. Матвиенко Е.А., Бибило В.Н. Уголовное судопроизводство по исполнению приговора. –Минск: Изд-во БГУ, 1982. –226 с.

11. Свиридов М.К. Сущность и предмет стадии исполнения приговора. –Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1978. –220 с.

12. Добровольская Т.Н. Деятельность суда, связанная с исполнением приговоров. –М.: Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1979. –140 с.

13. Николок В.В. Уголовно-исполнительное производство в СССР. –Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1989. –256 с.

14. Пышнев Д.И. Судебное разбирательство по делам об условном освобождении из мест лишения свободы с обязательным привлечением осужденного к труду: Автореф. дисс... канд. юрид. наук: 12.00.09 /Харьк. юрид. ин-т. –Х., 1981. –17 с.

15. Михеєнко М.М. Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. –Киев: Вища школа, 1984. –134 с.

16. Матвиенко Е.А. Приговор суда и его исполнение. –Минск: Высшая школа, 1968. –178 с.

17. Провадження кримінальних справ в суді: Конспект лекцій для студентів юридичних факультетів /Сост. А.Р. Михайленко. –Київ: КДУ, 1992. –116 с.

Надійшла до редколегії 05.07.2005

БЕЛЬКОВА Е.В. ОСОБЕННОСТИ СОДЕРЖАНИЯ ПРАВОВОГО СТАТУСА СВИДЕТЕЛЯ В СУДЕБНЫХ СТАДИЯХ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА УКРАИНЫ

Рассмотрены особенности правоотношений, складывающихся в судебных стадиях уголовного процесса Украины, в частности, в отношении содержания правового статуса свидетеля на стадии судебного рассмотрения и участия свидетеля на стадии исполнения приговора при решении вопросов, связанных с исполнением приговора.

BELKOVA E.V. FEATURES MAINTENANCE LEGAL STATUS OF THE WITNESS IN JUDICIAL STAGES OF CRIMINAL TRIAL OF UKRAINE

Features of the legal relations developing in judicial stages of criminal trial of Ukraine, in particular, concerning the maintenance of a legal status of the witness at a stage of judicial consideration and participation of the witness at a stage of execution of a verdict at the decision of questions, connected with execution of a verdict are considered.

УДК 341.233.1:351.741(477)

Л.В. БОРЕЦЬ, канд. юрид. наук, доц.

Національна академія державної податкової служби України

КОНЦЕПЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ МВС УКРАЇНИ

Надане комплексне відображення системи організації внутрішнього контролю фінансово-господарської діяльності МВС України.

Питання правового регулювання відомчого фінансового контролю в системі МВС України є одним із найменш досліджених. Разом з тим, бракує фундаментальних комплексних досліджень правового регулювання відносин з відомчого фінансового контролю бюджетних уста-

нов щодо визначення статусу контрольно-ревізійного підрозділу міністерств та інших центральних органів виконавчої влади та конкретизації контрольної компетенції. Вагомість зазначених проблем, необхідність їх вирішення та актуальність зумовили вибір теми дослідження.